

ally so great, and it is absolutely essential, life-giving, and welcoming attribute of this being. Well, of course, in the political sphere of social life, the political myth appears as an inalienable and inalienable attribute of it.

Consequently, political practice for its adequate implementation is in dire need of adequate security at the level of the societal psyche of the society in question by a system of corresponding political myths – a constructive system of political mythology.

Keywords: politics, political practice, myth, political myth, political mythology, political ideology.

УДК 351.865:327.84

С. П. МОКЛЯК

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ РИЗИКІВ У СФЕРІ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Розглянуто поняття та сутність політичних ризиків в сфері військово-технічного співробітництва на основі порівняльного аналізу їх дефініцій. Досліджено вплив військово-технічного співробітництва на забезпечення життєво важливих інтересів зовнішньополітичної діяльності держави. Доведено вплив політичних ризиків на стан і динаміку політичного та економічного зростання, на фінансову стабільність суб'єктів ВТС і держави в цілому.

Ключові слова: військово-технічне співробітництво, озброєння та військова техніка, товари військового призначення та подвійного використання, політичні ризики.

Мокляк С. П. Понятие и сущность политических рисков в сфере военно-технического сотрудничества

Рассмотрены понятие и сущность политических рисков в сфере военно-технического сотрудничества на основе сравнительного анализа их

© МОКЛЯК Сергій Петрович – професор Воєнно-дипломатичної академії імені Євгенія Березняка

дефиницій. *Исследовано влияние военно-технического сотрудничества на обеспечение жизненно важных интересов внешнеполитической деятельности государства. Доказано влияние политических рисков на состояние и динамику политического и экономического роста, на финансовую стабильность субъектов ВТС и государства в целом.*

Ключевые слова: *военно-техническое сотрудничество, вооружение и военная техника, товары военного назначения и двойного использования, политические риски.*

Mokliak Sergii. The concept and essence of political risks in the field of military-technical cooperation

The concept and essence of political risks in the sphere of military-technical cooperation are considered on the basis of comparative analysis of their definitions. The influence of military-technical cooperation on ensuring vital interests of the foreign policy activity of the state is investigated. The influence of political risks on the state and dynamics of political and economic growth, on the financial stability of the subjects of the PTS and the state as a whole is proved.

Keywords: *military-technical cooperation, armament and military equipment, military and dual-use goods, political risks.*

Поняття та сутність політичних ризиків вітчизняні та зарубіжні науковці почали досліджувати з кінця 60-х років ХХ сторіччя. Проте дослідження питання політичних ризиків мали епізодичний характер. Частіше за все вони були покликані з'ясувати наслідки якоїсь конкретної політичної події світового масштабу. З метою дослідження політичних ризиків у сфері військово-технічного співробітництва (ВТС) визначимо поняття ВТС, ризик, політичний ризик та управління політичними ризиками у сфері ВТС.

Більшість українських науковців визначає поняття ВТС як комплекс міжнародних, політичних, економічних, державно-управлінських та інших суспільних відносин, спрямованих на передачу озброєння та військової техніки (ОВТ) і товарів військового призначення та подвійного використання (ТВППВ) з одних держав до інших¹.

Відповідно до вітчизняної нормативної бази ВТС України із зарубіжними країнами визначається як сукупність цілеспрямованих заходів, пов'язаних із розробкою, виробництвом, ремонтом, модернізацією, знищенням (утилізацією) і міжнародними передачами товарів військового призначення, які здійснюються на підставі законодавства України відповідно до міжнародних норм щодо нерозповсюдження зброї масового знищення та обмеження передач окремих видів ТВППВ².

Змістом ВТС є діяльність уповноважених на це суб'єктів: інститутів державної влади, організацій, підприємств, державних, приватних фірм і компаній, які пов'язані з розробкою, виробництвом, продажем або закупівлею військової продукції, а також з плануванням, координацією та послугами військового призначення³.

У зарубіжних країнах, таких, як США поняття ВТС використовується для провадження міжнародної торгівлі товарами і послугами оборонного призначення, у Китайській Народній Республіці (КНР) – це експорт-імпорт військової продукції, в Австрії – ввезення, вивезення і транзит військового матеріалу, в Італії – експорт, імпорт і транзитне провезення через країну озброєння, бойової техніки і матеріалів стратегічного призначення. Разом з тим усі наведені поняття пояснюють один і той же предмет – систему суспільних відносин, спрямованих на експорт-імпорт ТВППВ у зарубіжні держави.

ВТС має надзвичайне значення для будь-якої держави. Це зумовлено тим, що цей вид співробітництва є одним з важливих факторів, на основі яких, з урахуванням конкретних історичних внутрішніх обставин і зовнішніх чинників, формуються політичні цілі та завдання щодо забезпечення її національної безпеки.

В умовах сучасного світу, коли можливості використання збройних сил (ЗС) держави та їх вплив на загальний розвиток і становлення світової спільноти значною мірою обмежені, ВТС є високоефективним засобом забезпечення життєво важливих інтересів зовнішньополітичної діяльності України та має суттєвий вплив на її політику в цілому. Взагалі ВТС як відіграє велику роль у досягненні інтересів його суб'єктів в окремих регіонах світу, так і ство-

рює передумови для виникнення різного роду ризиків під час їх діяльності на міжнародному ринку озброєння.

Сучасне геополітичне та геостратегічне становище України об'єктивно визначається постійним впливом у політичній, економічній, воєнній, соціальній, ідеологічній та інших сферах національної безпеки з боку зарубіжних держав. Сьогодні для України ВТС є одним із дієвих засобів самоствердження її в зовнішньополітичних та стратегічних відносинах, а також підвищення політичного, економічного та наукового авторитету.

Зважаючи на це, слід використовувати ВТС як елемент становлення присутності України в таких регіонах світу, як Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР), Близький та Середній Схід, Латинська Америка і країни Співдружності Незалежних Держав. Це єдиний реальний та результативний варіант співробітництва в політичній площині, який може забезпечити тільки ВТС. Таким шляхом йшли до становлення своєї присутності всі провідні країни світу: США у Пакистані, Туреччині, Саудівській Аравії, країнах Балканського регіону; ФРН у Туреччині, РФ в Індії, КНР і Сирії. Співпраця в оборонній галузі є найважливішою складовою зовнішньої політики і стратегії держави в певному регіоні і може бути основним критерієм вирішення різних завдань її зовнішньополітичного курсу та національної безпеки.

Сьогодні система ВТС України із зарубіжними державами перебуває в стані динамічного розвитку і потрібен час на те, щоб вона почала повноцінно функціонувати. Для цього вдосконалюється законодавча та нормативно-правова бази, що регламентують права і обов'язки міністерств та відомств у сфері ВТС⁴. Ця робота спрямована на всебічне забезпечення національних інтересів і безпеки України в зовнішньополітичній, зовнішньоекономічній та воєнній галузях, а також на підвищення рівня забезпечення національного виробника ОВТ.

Необхідність створення політико-правового поля та підсилення державного контролю за сферою ВТС дуже тісно пов'язані з фактором національної безпеки України. Якщо система ВТС і експорт – імпорт ОВТ не будуть підкріплені суворим державним контролем,

вони можуть служити основою в іноземних конкурентів для жорсткого політичного, економічного та ідеологічного тиску на Україну.

Зважаючи на багатоплановість сфери ВТС, на думку автора, її воєнно-політичний та воєнно-економічний аспекти потребують найбільшої уваги. Так, воєнно-політичний аспект ВТС полягає в здатності зміцнити безпеку і стабільність, а також посилити оборонний потенціал певних країн, зупинити (в разі загрози) потенційного агресора та відновити регіональний баланс сил. Водночас міжнародні поставки ОВТ можуть призвести до розгортання гонки озброєнь у певному регіоні, що може провокувати виникнення воєнної конфронтації. Крім того, через них можуть поглибитися регіональні кризи й конфлікти, зазнати ускладнень процеси пошуку напрямів урегулювання міжнародних або внутрішніх конфліктів.

Виходячи з цього, у практичному плані реалізація завдань ВТС означає забезпечення таких національних інтересів країни: завоювання (утримання) та зміцнення політичного впливу в життєво важливих для національних інтересів регіонах світу; розширення політичних, економічних та військових зв'язків з країнами – імпортерами ОВТ, і вплив на їх подальший технологічний розвиток; забезпечення збалансованого розвитку бойового потенціалу національних ЗС на основі досягнень національного ОПК; використання науково-технологічних досягнень зарубіжних країн у власних інтересах.

Відповідно до воєнно-економічного аспекту сфери ВТС це: отримання валютних надходжень для державних потреб, передусім для фінансової допомоги оборонним галузям промисловості, реструктуризації військового виробництва, утилізації озброєнь і техніки тощо; підвищення конкурентоздатності вітчизняного ОВТ на світовому ринку озброєння і тим самим статусу держави у світовій політиці та економіці.

Взагалі проблему зовнішньополітичних відносин країн – учасниць світового процесу ВТС – розглядали як окремі політичні аспекти та наслідки торгівлею ТВППВ, аналізувалися їх історичний розвиток та взаємозалежність, відстежувалися причини і наслідки конфліктів між країнами, оцінювалися окремі політичні та економічні ризики.

Термін «ризик» походить від латинського слова «risicare», що означає «прийняти рішення». У сучасній теорії та практиці поняття ризику має багатосторонній та багатозначний характер. У політичній теорії поняття ризик застосовують доволі часто і тлумачать його по-різному⁵. Ризик виникає тоді, коли керована соціально-економічна (політична, економічна, воєнна тощо) система (наприклад, система ВТС) функціонує в умовах невизначеності (розпливчості, конфліктності), а особи, які мають відповідні права та зацікавлені в кінцевому результаті, приймають рішення, обираючи його з декількох альтернативних варіантів проектів рішень. Наприклад, І.Б. Новик та К.Е. Омаров визначають ризик як об'єктивно-суб'єктивну категорію. Він пов'язаний з подоланням невизначеності та конфліктності в ситуації неминучого вибору. Ризик відображає міру (ступінь) досягнення сподіваного результату, невдачі та відхилення від цілей з урахуванням впливу контрольованих та неконтрольованих чинників за наявності прямих та зворотних зв'язків. Таке визначення ризику відображає системний підхід до категорії ризику і показує вплив на систему внутрішніх чинників, конкуруючих систем та надсистеми в цілому. На думку Е.Е. Крохиної, ризик визначається як вартісне вираження ймовірності події, що викликає втрати.

Для дослідження сфери ВТС будемо використовувати поняття ризик у визначенні американського науковця Ф. Найта. Він розуміє ризик як оцінену будь-яким способом ймовірність. Відповідно до концепції Ф. Найта ризик – це невизначеність, за якої неможливі ні обчислення, ні присвоєння чисельної ймовірності, хоча б навіть суб'єктивної. Отже, поняття невизначеності є первинним щодо поняття ризик, який існує завжди. Він може мати позитивні або негативні наслідки. Негативні наслідки ризику не можна усунути або уникнути їх повністю, але можна спробувати зменшити їх вплив до мінімального різними засобами.

У сучасній теорії ризику, спираючись на загальну теорію, системний аналіз, політико-математичні методи і моделі, сформовано теоретико-методологічні принципи, накопичено потужний і гнучкий інструментарій, який дедалі частіше застосовують у всіх сферах діяльності держави. В основі категоріальної структури теорії ризиків

є поняття небезпека. Це об'єктивна закономірність, що зумовлює процеси кількісних та якісних змін систем, які сприймаються у формі загрози життєво важливим інтересам країни. Поняття ризику У. Бек визначає як один з видів небезпеки, який реально усвідомлюється. Також ризик оцінюється ймовірно для мінімізації наслідків, при цьому враховуються необхідні управлінські, фінансові ресурси та матеріальні можливості. Ризик тісно пов'язаний з політичною, соціальною та економічною діяльністю країн, спеціальних експортерів, конкретних фізичних осіб тощо.

Зокрема І. Джус оцінює всі ризики через систему якісних показників і кількісних часток, які характеризують покращення або погіршення ситуації, причому ймовірність одних і тих же змін може сприйматися різними соціальними групами в діапазоні негативні – нейтральні – позитивні.

Зважаючи на вищезазначене, основна увага приділяється аналізу таких характеристик ризиків: нормативність (неможливість уникнути), незворотність, зростаючий масштаб та якісна невизначеність. Успішна реалізація експортно-імпоротної політики ВТС неможлива без ідентифікації ризиків при реалізації ТВПВ, що можуть нести загрозу політичній, економічній та воєнній безпеці держави.

З метою розуміння складності дослідження ризиків у сфері ВТС необхідно обов'язково брати до уваги те, що більшість ризиків тісно пов'язані один з одним, тому створити жорсткі рамки між окремими видами ризиків сфери ВТС досить складно, а іноді неможливо. Зміни в одному з ризиків відразу спричиняють перетворення в іншому і потребують аналізу для успішної діяльності системи в цілому. На думку автора, у сфері ВТС ризики, що мають значний вплив, такі: політичний; виробничий; комерційний; технічний; галузевий та інноваційний.

У рамках дослідження розглянемо тільки політичні ризики у сфері ВТС. Вони впливають на стан і динаміку політичного та економічного зростання, на фінансову стабільність суб'єктів ВТС і держави в цілому. Будучи невід'ємною складовою політичної та господарської діяльності, політичні ризики лежать в основі складних і важливих політичних явищ, пов'язаних з експортом – імпортом

том ТВППВ. Як будь-який вид ризику, політичні ризики у сфері ВТС практично не існують у чистому вигляді. Їх критерії подібні до інших ризиків та не підлягають поясненню тільки з політичної точки зору. Взаємодіючи, вони викликають відповідну поведінку учасників прийняття рішення щодо виробництва, продажу або купівлі різного виду озброєння і ТВППВ. Крім того, вони безпосередньо пов'язані з оцінкою ефективності політичних рішень, що були прийняті або будуть прийматися.

За визначенням І.В. Джуса, політичні ризики – це події в політичному середовищі, що мають прямий та опосередкований вплив на діяльність економічних суб'єктів.

А.А. Горшкова під поняттям «політичний ризик» розуміє ймовірність негативних наслідків політичних рішень, що приймаються в умовах невизначеності, дефіциту ресурсів (часу, інформації тощо), яке призводить до шкоди для учасників політичних дій та ймовірності здійснення небажаних подій.

Зокрема, Л.В. Сморгунов дає таке визначення: політичний ризик є ймовірністю виникнення політичних факторів у країні (регіоні), які можуть здійснити позитивний або негативний вплив на такі види діяльності, як управління, економіку та інші. До таких політичних факторів відносяться, наприклад, стабільність політичного режиму, політичні заворушення, корупція, злочинність, безробіття. У вузькому розумінні політичний ризик – це ймовірність фінансових втрат для фірми в результаті впливу негативних політичних факторів у країні, в якій розміщено інвестиції.

Важливими якостями керівництва сучасного суб'єкта ВТС при експорті-імпорті ОВТ є його вміння працювати в умовах невизначеності, здійснювати раціональний вибір з можливих, альтернативних варіантів та йти на ризик у розумних межах. Чим більш складним і нестабільним є політичне середовище, тим актуальнішим стає його облік, розробка інструментарію для аналізу, моделювання та прогнозування. Виявлення, аналіз та облік політичних ризиків особливо важливі в країнах з невизначеним законодавством і ОПК яких реформується.

Політичний ризик постійно існує в діяльності учасників світового ринку озброєння. Як зазначалося вище, його не можливо уник-

нути, але, за умови ґрунтового аналізу всіх його чинників, цей вид ризику можна не тільки правильно оцінити, а й врахувати при прийнятті подальших рішень.

Таким чином, з метою дослідження сфери ВТС будемо використовувати поняття політичний ризик як ймовірність виникнення ситуації, за якої взаємозалежні фактори, спровоковані різного роду внутрішніми або зовнішніми чинниками (або відсутністю таких), призводять до суттєвих змін наявного політичного середовища і в результаті яких суспільство втрачає важливі соціально-політичні ресурси.

Відповідно «політичний ризик у сфері ВТС» – це ймовірність завдання політичної шкоди інтересам держави на міжнародній арені, що в подальшому призводить до економічних збитків та іміджевих втрат для суб'єктів ВТС.

У свою чергу під поняттям політична шкода слід розуміти різного роду втрати для держави від дискредитації у ЗМІ до накладення міжнародних санкцій.

За загальною теорією, управління ризиками – це процеси, пов'язані з ідентифікацією, аналізом ризиків та прийняттям рішень, які передбачають максимізацію позитивних і мінімізацію негативних наслідків настання ризикових подій.

Виходячи з цього, управління ризиками будь-якого проекту складається з таких етапів:

1. Планування управління ризиками – вибір підходів і планування діяльності з управління ризиками проекту.
2. Ідентифікація ризиків – визначення ризиків, здатних вплинути на проект, і документування їх характеристик.
3. Якісна оцінка ризиків – якісний аналіз ризиків і умов їх виникнення з метою визначення їх впливу на успіх проекту.
4. Кількісна оцінка – кількісний аналіз ймовірності виникнення та впливу наслідків ризиків на проект.
5. Моніторинг і реагування на ризику – визначення процедур і методів з послаблення негативних наслідків ризикових подій та використання можливих переваг, моніторинг ризиків.

6. Контроль ризиків – визначення ризиків, що залишаються, виконання плану управління ризиками проекту та оцінка ефективності дій для їх мінімізації.

Усі ризики на цих етапах взаємодіють один з одним. Незважаючи на те, що в зазначених етапах розглядаються дискретні елементи з чітко визначеними характеристиками, на практиці вони можуть частково збігатися і взаємодіяти.

Отже, під управлінням політичними ризиками у сфері ВТС будемо розуміти процес добування, зберігання, вивчення, аналізу та надання керівництву суб'єкта ВТС інформації для зменшення політичних ризиків від їх діяльності у сфері ВТС.

Мета процесу управління політичними ризиками у сфері ВТС полягає в обмеженні чи мінімізації їх рівня на основі моніторингу, вивчення та аналізу наявної інформації про них як позитивного, так і негативного характеру. У подальшому в науковому дослідженні з метою вирішення наукового завдання будемо розглядати винятково негативні політичні ризики ВТС, які мають багатofакторний вимір.

1. *Бегма В. М., Свергунов О.О.* Військово-технічна та оборонно-промислова політика України в сучасних умовах: аналіт. доп.; упоряд. В. М. Маркелов; за заг. ред. В. М. Бегми. Київ: НІСД, 2013. 112 с. 2. *Про розмежування повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва з зарубіжними державами:* Указ Президента України від 20 березня 2002 року №276/2002. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/276/2002>, 22.02.2017. 3. *Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з зарубіжними державами:* Указ Президента України від 21 квітня 1999 року №422/99. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/422/99>, 22.02.2017. 4. *Про заходи щодо підвищення ефективності діяльності оборонно-промислового комплексу України:* Указ Президента України від 28 грудня 2010 року №1245/2010. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1245/2010>, 22.02.2017. 5. *Бегма В. М.* Стратегічне управління військово-технічним співробітництвом в інтересах забезпечення воєнної безпеки України: монографія / Бегма В. М. та інші; під заг. ред. Руснака І. С. Київ: ППНБ, НАОУ, 2005. 228 с.

Mokliak Sergii. The concept and essence of political risks in the field of military-technical cooperation

In terms of military aggression of Russia against Ukraine priority of national defense industry is to ensure national security forces need arms and military equipment (AME). But this task is impossible without improving the system of military-technical cooperation (MTC) of Ukraine. Due to changes in the military-political situation, political risks in the MTC area play a very important role today.

Proved that the meaning of managing political risks in the MTC area must be determined specific to international cooperation in general and Ukraine MTC system features, they are reflected in the legal framework of the state. From the economic risks in this area they have higher degree of subjectivity and unpredictability.

Specific researches of political risks in the MTC area in open scientific sources were not found. Established in theoretical and methodological research areas dominated the MTC area interdisciplinary approaches based on the use of the achievements of scientific fields as political science, economics, management and public administration. It was found that in domestic science is the least developed aspects of the problem such as the definition of political risk in the MTC area, especially in the context of intelligence support of MTC, classification, management approaches to minimize.

Based on theories of risk management, and that the tendency to politicize the sphere of the MTC area is seen as a key in contemporary international relations, the author defined the notion of “political risk in the MTC area” is the probability of sudden appearance political damage national interests in the international arena that further results in economic damage and image losses for subjects of MTC.

Generalizing the experience of leading countries - exporters of AME to manage political risks, concluded that maintaining political MTC of the state apparatus is an effective method of preventing political risks. The theory of politics of sanctions were further developed and identified the features of its implementation is in the MTC area. It is proved that the policy of sanctions are not directly aimed at changing the political regime in the target country, its purpose is to adjust foreign policy of the country – an object, including using MTC as a mechanism of foreign influence.

Based on the analysis of Ukraine's cooperation with a number of partners from different regions of the world proved the presence of correlation between the stated countries for bilateral relations as strategic partnership and the real level of MTC between them. The level of bilateral relations in MTC worth considering as one of the criterion signs of strategic partnership in international relations. Proclamation

of cooperation participants in the international arena status of strategic partnership is a unique way to minimize risks in the MTC area and one of the methods diplomatic pressure to manage political risks.

A specific feature of political risk management is in the MTC area (as opposed to other areas of international cooperation) is that due to privacy or limited access to it to implement each stage of the management process is almost impossible without the support of the intelligence agencies. The peculiarity targeting in the management of political risks in the MTC area is that a priority of national interests on the international political scene more important than interests of individual subjects of MTC.

Keywords: military-technical cooperation, armament and military equipment, military and dual-use goods, political risks.

УДК 323.2

В. М. ТАРАСЮК

ІНФОРМАЦІЙНА АГРЕСІЯ РОСІЇ: ВИКЛИК ДЕМОКРАТІЇ І НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Розглядаються актуальні проблеми, пов'язані з припиненням аналогового й переходом на цифрові стандарти телевізійного мовлення. Аналізуються причини та наслідки кодування супутникового телебачення. Досліджуються способи мінімізації впливу зовнішньої інформаційної агресії.

Ключові слова: інформаційна безпека, інформаційна політика, телевізійне мовлення, державна політика, регулювання сфери інформаційних технологій.

Тарасюк В. Н. Информационная агрессия России: вызов демократии и национальной безопасности Украины

Рассматриваются актуальные проблемы в связи с прекращением аналогового и переходом на цифровое телевизионное вещание. Анализируются причины и последствия кодирования спутникового телевидения. Исследуются способы минимизации влияния внешней информационной агрессии.

© ТАРАСЮК Володимир Миколайович – аспірант відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України